

és asszonyai közül, érzi a nyomasztó súlyát annak, hogy a mostani nemzedéket csak olyan hivatásra nevelték, melynek a betöltése nem az ő egyéni akaratukon fordul meg. Ámbár itt vissza kell térnünk a szerzőhöz s igazat adnunk neki abban, hogy igazában erre, a családi életre sem neveltük a lányokat. T. i. a nagy sokaságot. — Ezek a megjegyzések azonban nem érintik ennek a nemes aggodalomtól szült könyvnek azt az érdemét, hogy tanulságos olvasmány azoknak is, akik egy s más dolgot másként látnak. Gyertyánffy Istvánnak mindenik írása, ez a legutóbbi is, tele van az életet elevenen szemlélő, az iskola sikerének feltételeibe mélyen belátó, sokat tapasztalt és elmélkedő férfiú serkentő gondolataival. i. s.

Jakob Wychgram: Die deutsche Schule und die deutsche Zukunft. Beiträge zur Entwicklung des Unterrichtswesens. Leipzig, 1916, O. Nemnich, n 8°, XVIII+467 l. Ára 7 M.

Ezt a vaskos kötetet megjelenésekor a német szaksajtó szinte agyondicsérte. Ehhez mi csak fenntartással járulhatunk hozzá. Mert ime: a kor igényeit helyesen szimatoló, jövőbe látó kiadó felszólít egy közismert tanférfit és tanügyi író, hogy írjon könyvet a háborúnak a közoktatásügyre való előrelátható befolyásáról. Az illető tisztában van azzal, hogy ezt a felelősséggel teljes feladatot *egy* ember lelkiismeretesen nem oldhatja meg, tehát igen helyesen a szakszerinti munkafelosztás elvére helyezkedik, az egész közoktatásügyet felölelő, kérdésekkel átszótt, 6 lapra terjedő, programmszerű körlevelet szerkeszt (V—XI. l.), ezzel közreműködésre szólít fel nagy számú illetékes férfit és nőt. E 83 egyén között vannak közokt. tisztviselők, különböző pártállású orsz. képviselők, tanítók, középisk. és főisk. tanárok, az egységes iskola és a hum. gimnázium hívei és ellenzői, protestánsok és katolikusok, észak- és délnémetországbeliek s i. t. Ezzel Wychgram pártatlanságát igyekszik igazolni (XII. l.), ami azonban teljesen nem sikerült neki, mert egy német lap (Pädagogische Blätter 1916, 7. sz.) ráolvassa, hogy 83 munkatársa közül 78 északnémetországi, 4 bajor, 1 bádeni, Württemberg és Elzász pedig nincsen képviselve. Néhány neves és illetékes német tanügyi férfit mi is nélkülöztünk (pl. Ad. Matthias, Ed. Ebner, Schmitz-Mancy).

A beérkezett dolgozatokat Wychgram a szerzők nevének betűrendjében közli címek nélkül,¹ de ügyesen tájékoztató címkékkel látja

¹ Ez alól két kivételre akadtunk; ezek Helene Lange «A nő szolgálati kötelezettsége» (209—212) és Hermann Lietz «A német népnevelés céljai és eszközei» (220—229).

el a lapok szélén. Ezt kiegészíti a könyv elején a munkatársak betűrendes névsorával (XVI—XVIII. l.), a végén pedig külön név- és tárgymutatóval. Ez utóbbi némileg pótolja azt a formai hiányt és nehézséget, mely a címek elhagyásából származik, amit a legtöbb esetben könnyű szerrel lehetett volna pótolni. Ezek után tisztán áll előttünk a mű gyűjteményes jellege. Wychgram a könyv kiadójával együtt magáénak vallhatja a jó «ideát» és a találó könyvcímet, de egyébként legfeljebb mint szerkesztő jöhet számba, aminek ő maga is tudatában lehetett, mert a címlapra elővigyázatosan ezt nyomatta: «*Gesammelt und herausgegeben von . . .*» Ez a körülmény, mint érthető, egyúttal megnehezíti a könyvnek ismertetését, illetőleg megbírálását, mert evégből voltaképpen át kellene tanulmányozni a 83 munkatárs dolgozatait, azokat szakok és szempontok szerint kellene csoportosítani, mérlegelni, összehasonlítani és mindebből alapos és terjedelmes jelentést szerkeszteni, s az aztán beillenék a mű 1. részének adatait rendszeresen feldolgozó 2., kiegészítő kötetnek. Ezzel Wychgram adós maradt, illetőleg azt magára az olvasóra hártotta, aki a szükséghez képest ezt a fáradságos munkát el is fogja végezni és a nyersanyagba életet fog önteni.¹ Ezek a szerkezetbeli kifogások mitsem vonnak le a könyvnek tartalmi értékéből: már a futólagos áttekintés is meggyőz arról, hogy a németeknek hirhadt, de egyúttal híres alapossága a közoktatásügynek szinte megszámlálhatatlan oldalát hozta felszínre és bevilágít legelrejtettebb zugaiba. Aki pedig figyelmesen végigolvassa ezt a kötetet, az kimerítő s egyben összefoglaló képet nyer a német iskolaügy egész területéről, mai állapotáról, mozgató eszméiről és az egymás ellen küzdő, még kiforratlan irányzatokról. Ez a könyvnek főérdeme s közművelődés-történelmi szempontból állandó értéket biztosít neki.

Az egyes dolgozatok terjedelem és tartalom tekintetében, természetesen, nem egyenlők. A szerzők hol megmaradtak saját szűkebb tárgyuk mellett, hol pedig Wychgramnak tájékoztató, de a sorok között egyénileg irányító programja alapján a kérdések egész csoportjáról nyilatkoznak. Ime néhány speciális irányú jeles szakvélemény: Drebow, a spandaui porosz orsz. kir. tornaintézet igazgatója a testi nevelésről (57—63; egynémely követelése emlékeztet a mi túlzóinkra); Martin Hartmann az isk. alkoholelles mozgalomról (148—152); Ferd. Kemsies az ifjúság katonai előkészítéséről (184—188); W. Viëtor a francia és az angol nyelv jövőjéről (430—431); H. Wolf a középiskolai történelemtanításra ad részletes tantervet (448—456) s i. t.

¹ E sorok írója az egységes iskolára nézve ezt megkísérelte a Népt. Lapjában. A középiskolákra Ed. Burger a Monatshefte für päd. Reformában.

Érdekes, hogy két munkatárs kitérő választ adott: Ernst Bachof (geh. Regierungs- und Oberschulrat Gothában), aki szerint a reformok idején majd csak a háború után érkezik el, és aki óvatosságot ajánl a túlzók követeléseivel szemben (16); a másik von Heydebrand képviselő, aki, noha a természetes fejlődés híve, úgy látja, hogy gyökeres átalakításokra nincsen szükség, mert a háború az eddigi alapoknak helyes voltát fényesen igazolta (161). Jól esett látnunk, hogy ebben a németektől németeknek írt könyvben legalább egy magyar név is szerepel: Dr. Alfred Hillebrandt tanár és a porosz urakházának tagja a humanisztikus gimnázium védelmére kelve, t. k. így ír: «E legrettenetesebb háború láttára a Magy. Tud. Akadémia elnöke, Berzeviczy, joggal mutatott rá a klasszikusok és humanisztikus oktatás fenntartásának szükségességére» (171). A felette változatos és termékenyítően ható kötetből taláломra még két elvi jelentőségű mondatot idézünk. R. Block ezt írja: «A világot nem lehet az iskola útján átalakítani» (29). Pretzel, a «Deutsche Schule» szerkesztője, pedig a legnagyobb óvatosságot ajánlja a háborús tapasztalatok nyomán támadt javaslatok dolgában: «Iskolai munkánkat nem szabad úgy rendezni, mintha örökké háború lenne»; az iskola sohasem lesz képes növendékeit mindazokkal az ismeretekkel ellátni, amelyek jövőjük szempontjából kívánatosnak látszanak és be kell érnie ez ismeretek általános alapjaival; a művelődés súlypontja nem az ismeretek tömegében és sokféleségében van, hanem a szellemi és erkölcsi erők kifejlesztésében (299).

Felmerülhet az a kérdés, hogy mit tanulhatunk mi ebből a könyvből, mennyiben okulhatunk a kezdeményezésen? Bizonyos, hogy a szétszórt és szétforgácsolt magyar háborús pedagógia is szükségét látná a tanügyi közvélemény összefoglaló tájékoztatásának: «A magyar iskola és a magyarság jövője» c. mű érezhető hiányt pótolna. Tudtunkkal ilyes tervvel Imre Sándor már régóta foglalkozik. A Wychgram könyve annak megérleléséhez bizonyára hozzá fog járulni egy némely negatív tanulságainak ellenére is. A német szerkesztő, szerintünk, nem találta el a helyes középutat, hanem önmagát nem érezvén eléggé illetékesnek, a másik szélsőségbe esett: túlságosan sok szakembert szólaltatott meg, az értelmiségnek egy másik fontos osztályát, a művelt csak-szülőket, pedig egészen kirekesztette és amazokat egészen szabadjára engedte. Ha már körkérdés (interview), akkor legyen körkérdés: ne túlsók, de konkrét, határozott kérdés és ugyanilyen rövid, határozott feleletek, amelyekből azután a mai közvélemény állásfoglalása könnyen levezethető. Wychgram, akinek könyvében a fáktól nem látni az erdőt, Goethe Faustjának színigazgatójához tartotta magát (Wer vieles bringt, wird manchem etwas bringen), de megfeledezett a gnyimesternek egy másik bölcs tanácsáról: In der Beschränkung

zeigt sich erst der Meister. Ennek valóra váltását reméljük a magyar szerzőtől.

Kemény Ferenc.

J. Georgescu: Dovezi nouă pentru adevăruri vechi. (Új bizonyítékok régi igazságokra.) Bibl. Semanatorul. Arad, 1916, k 8°, 120 l. Ára ?

A belényesi gimnázium hittanára e kis műben tanítványainak tartott sorozatos előadásai egy részét adja ki. Mivel — mint mondja — idegen irodalmakat olvasó növendékek előtt beszélt, különböző írók műveiből merített érveket hoz fel a ker. morális felfogás helyességének bizonyítására. Helyesen megérezte ugyanis, hogy a világi irodalom és tudomány nevezetes képviselőitől kölcsönözött érvek súlyos bizonyítékok erejével hatnak az ifjú lelkekre. Egészen Förster szellemében tárgyalja a türelem, kitartás, önuralom nagy erényeit, kifejlesztésök, gyakorlások módját a legkisebb, mindennapi dolgokon. Fejtegeti az önuralomnak alapvető erkölcsi jelentőségét; oly nagy ez, hogy érte, ha az önmegtartóztatás az egészségre ártalmatlan nem volna, érdemes volna kitenni magunkat veszedelmeknek is, akár az anyának gyermekeéért, a hősnek hazájáért, a tudósnak tudományáért. A további fejezetekben a szabad szerelem ellenében a családi élet szószólója. Nagy írók műveiből való példákon mutatja be a tiltott szerelemnek áldozatul esett leányok borzasztó szerencsétlenségét. A prostitúció ellen is megvannak a szerzőnek erkölcsi, gazdasági és statisztikán alapuló higiéniai érvei. Az utolsó fejezetben a bujaságnak az erkölcsi jellemre való káros befolyásáról van szó.

A kis mű a magyarországi román irodalomban szükségletnek tesz eleget. Tárgyáért, lendületes előadásáért, a bele illesztett két elbeszéléstől mindenki, de különösen a tanuló ifjúság szívesen fogja elolvasni. Kár, hogy a tárgy kényessége miatt a szerző legjobb szándéka és a legtapintatosabb feldolgozás ellenére is folytonosan ki van téve az ártás veszedelmének. Most, hogy a mű válogatás nélkül minden tanuló kezébe kerülhet, egyes esetekben a szándékolttal éppen ellenkező hatást érhet el, már csak azzal is, hogy ilyen irányú dolgokra tereli a figyelmet. Azonban remélhetőleg a szerzőnek sikerült e kérdés nyilvános tárgyalásakor mindig fenyegető veszedelmet a lehető legkisebbre leszállítani.

Papp László.

Hans Goosz: Die deutsche Sprachlehre in den vier Unterklassen der Mittelschule. (Beilage zum Programm des Honterus-Gymnasiums und der damit verbundenen Lehranstalten. 1914/15.) Brassó, 1915. Schneider und Femminger, 68 l.

A szerző egy módszertani értekezleten előadott javaslatait teszi